

A legősibb évjáratok

64

Tarbay János Gábor

Alkoholfogyasztás a bronzkorban

A legkorábbi konkrét dátum, ami az alkohol kapcsán eszünkbe juthat, talán az az 1516-os bajor tisztasági törvény (*Reinheitsgebot*), mely szabályozta a sör összetevőit. A napjainkban közismert alkoholos italok címkéit nézegetve azonban további érdekes évszámokat láthatunk: Erdinger sör (1886), Johnnie Walker whisky (1820), Guinness sör (1759), Dom Pérignon pezsgő (1668). Mélyebbre ásva még régebbi, ma is létező márkákkal találkozhatunk, ilyen a Bolten sör (Bolten-Brauerei – 1266) vagy a Château de Goulaine bor (kb. 1000). Történeti szempontból sem ezek, sem pedig az unalomig ismételt ókori példák nem rúgnak labdába a legidősebb alkoholmaradványokkal bíró óskori lelőhelyekhez képest.

A legkorábbi alkoholos italra utaló nyomokat Ázsiából ismerjük. Kínában, a Sárga-folyó völgyében található Jiahu kora neolitikus kori (Kr. e. 7000–6500) lelőhelye. Az itt előkerült szűk nyakú keramikorsókban rizs, szőlő, méz és galagonya keverékéből álló erjesztett ital maradványait találták meg. A felfedezésre még egy amerikai cég, a Dogfish Head Craft Brewery is lecsapott. Patrick E. McGovern, a biomolekuláris régészet elismert úttörőjének útmutatása szerint modern köntösben, de az ősi recept alapján rekonstruálták a Kínában azonosított italt (Dogfish Head Chateau Jiahu).

Sör 7000 éves kínai recept alapján (Dogfish Head Craft Brewery)

(Kr. e. 4100–4000); itt szőlőpréselő felszerelést, borospince-maradványokat, s a kerámiaedények felületén pedig malvidin- [a növények színéért felelős egyik flavonoid – a szerk.] nyomokat találtak, amely a borkósav mellett bizonyítja valamilyen

Ugyancsak a neolitikum időszakára keltezhető a Hajji Firuz Tepén (Északnyugat-Irán, Kr. e. 5400) előkerült folyadéktároló edény, amelyben infravörös spektroszkópia segítségével szőlőborra utaló borkósav és pisztáciafa gyantamaradványait mutatták ki. De hasonlóan jelentős az Örményországban feltárt rézkori Areni-1 barlangkomplexum

Alkoholos ital 3000 éves recept alapján (Egtvedpigens Bryg)

borfajta jelenlétét. Régóta ismert Godin Tepe lelőhelye (Irán, Kr. e. 3400–3000, késő uruki periódus), ahol egy edényen kémiai elemzéssel kalcium-oxalátot (sörkő) mutattak ki, mely a sörtárolás során rakódik az edényekre.

A közép-nyugat-, illetve az észak-európai őskori alkoholmaradványok fiatalabbak, de ennek oka elsősorban nem az európai őskori kultúrák absztinenciája, hanem a biomolekuláris elemzések és szerencsés leletmegmaradási körülmények ritkasága. A legérdekesebbek között említhetők a skandináv bronzkori kultúrák területéről származó adatok. Ilyen a híres dániai egtvedi rönkkoporsós halomsír is, melyben egy gyermek és egy 16–18 éves leány feküdt. A dendrokronológiai [a fák évgyűrűinek vizsgálatát alkalmazó korhatározási módszer – a szerk.] adatok alapján a temetkezést Kr. e. 1370-re datálják. A gazdag szervesanyag-maradványok közül témánk szempontjából egy kis fakéreg edény szolgáltatott izgal-

65

mas adatokat, melyben áfonyából, mocsári mirtusból, mézből és búzából álló sörszerű kevert ital maradványát mutatták ki természettudományos elemzésekkel. Hasonlóan kínai társához, az egtvedi italból is készült rekonstrukció (Egtvedpigens Bryg), mely nem meglepő módon a Dán Nemzeti Múzeum shopjának egyik legkelendőbb terméke mind a mai napig.

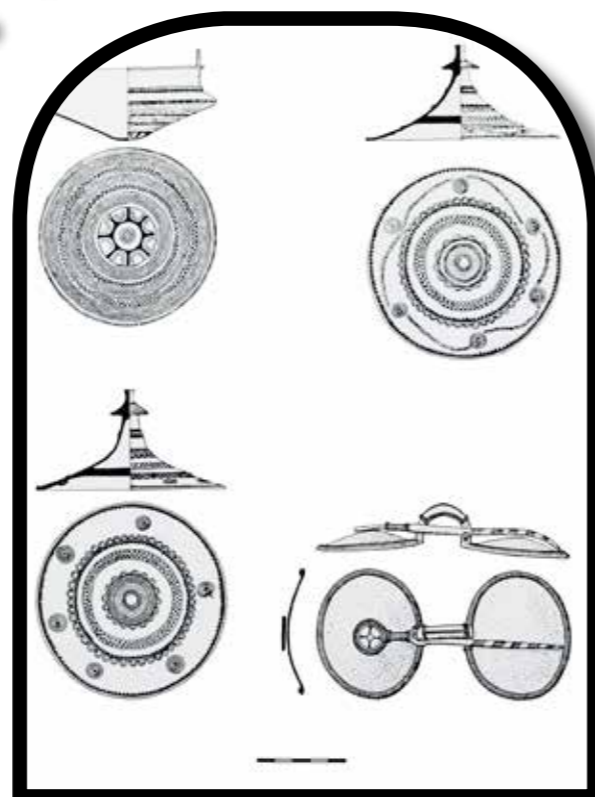
A Kárpát-medencei késő bronzkor szempontjából is jelentős leletegyüttesnek számít a kostræde-i bronzkincs (Kr. e. 1000–900). Ebben egy fibula, skandináv stílusú övkorongok és öntött edény mellett egy különleges, kónikus testű, kétfülű, bronz szűrőedény is előkerült. P. E. McGovern és munkatársainak 2014-es kémiai elemzése alapján az edény belső felületén szőlő és méz alapú, de bizony-

Az egtvedi temetkezés

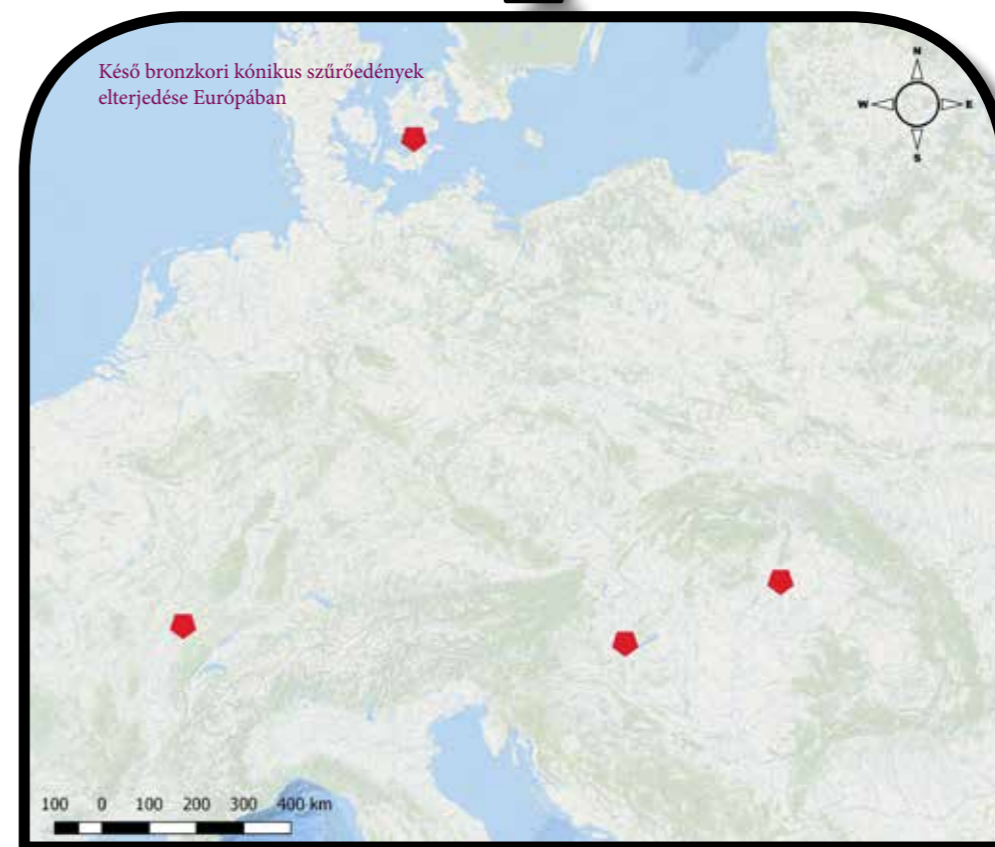

talanul gabonát is tartalmazó ital maradványait tárták fel, melyben antibiotikus hatású nyírfa, ecetessedést gátló fenyő, továbbá valószínűleg ízesítést szolgáló boróka, valamint mocsári mirtusz maradványai is megjelentek. Ami ezt a felfedezést különösen érdekessé teszi, az az a tény, hogy a bronzedény formai és technológiai szempontból egyértelműen a korabeli Kárpát-medence úgynevezett hajdúböszörményi stílusú bronzedényeinek körére mutat, ezeket innen importálták Észak-Európába. Hasonló, madáralakkal díszített edény ismert a tiszavasvári bronzkincsből (Kr. e. 1000–900) is, de a kostræde-ivel teljesen megegyező darabot tárt fel Müller Róbert 2003 és 2006 között a dunántúli késő bronzkor egyik kiemelkedőbb, fémeresősök által évtizedek óta szisztematikusan fosztogatott központján, Várvölgy-Nagyláz-hegyen is (Kr. e. 1100–1000).

▲ A kostræde-i kincs (Dánia) (Thrane 1967)

A harmadik hasonló szűrőedény Kelet-Franciaországból, az évans-i kincsből (Kr. e. 1050–950) került elő. A majd negyven bronzedényt, csészéket, bográcsot, szűrőket, amfora alakú edényeket tartalmazó, rituálisan deponált italozó készlet méretét tekintve európai szinten is egyedülálló. A leletgyűttes részét képezi a Kárpát-medencei és kostræde-i szűrőkkel megegyező tárgy is, ráadásul számos északkelet-magyarországi kapcsolatot mutató bronzedény kíséretében (pl. úgynevezett B típusú bogrács). A kárpát-medencei késő bronzkor esetén a Dániába importált edényen végzett természettudományos elemzés, s a térségben nagy számban felbukkanó alkoholfogyasztáshoz köthető bronzedényformák megjelenése a közvetett bizonyítékai annak, hogy térségünkben már ekkor is fejlett italozási kultúra lehetett. Alkoholos italok fogyasztására utaló konkrét bizonyítékok térségünkben viszont csak a Kr. e. 6. századból ismertek. Ezek egyike a Savaria Múzeumban

(Szombathely) kiállított ikervári kora vaskori kincsegyüttes, ahol a szűrőedény pollen- és fitolitvizsgálata alapján tarackbúza és lómentalevél főzetére következtettek.

A kiragadott példák alapján jól látható, hogy az emberiség alkoholfogyasztási kultúrája már-már felfoghatatlanul régre nyúlik vissza. A bronzkor időszaka ennek az összetett italtörténetnek azonban csak egyetlen szelete, melyben a Kárpát-medence térsége ebből a szempontból is komoly potenciával bír, s további jövőbeli felfedezésekre és reménybeli biomolekuláris elemzésekre számíthatunk még. A tárgyi kultúra alapján világosan látszik, hogy a korszakban specializált kerámia- és magas presztízsér-

téssel bíró bronz- és aranyedénykészletek jelentek meg, melyek nagy valószínűséggel sokkal fejlettebb és kifinomultabb italozási szokásokra, illetve közösségi eseményekre utalnak, mint azt egy őskori társadalom esetén elsősorban gondolnánk.

◇ ◇ ◇

Az évans-i kincs